Spoločenské a cirkevné premeny v postoji k rozvedeným

Anton Fabian

Abstrakt

Slovo „rozvod“ malo pred 50 rokmi v spoločnosti a aj Cirkvi celkom iný „zvuk“ ako dnes. Z hľadiska sociologického sú veľavravné štatistiky. Rozvod sa stal sociálnym problémom s nepriaznivými dôsledkami pre rodinu. Cirkev vychádza v ústrety ľuďom poraneným rozvodom – viď *Familiaris consortio* Jána Pavla II.
Staro - novou formou cirkevno – právnej pomoci je aj preskúmanie platnosti, alebo neplatnosti manželstva. Najčastejšou príčinou vyhlásenia manželstva za neplatné je „neschopnosť prijať a naplniť manželské záväzky“ ako aj „nedostatok rozlišovacieho úsudku o podstatných manželských právach a povinnostiach“ (CIC kán. 1095). Referát ukáže konkrétne aktuálne vlastnosti ľudskej nezrelosti, ktoré zapríčiňujú neplatnosť manželstva - prečo sa život nevydaril.

Úvod

Noviny a časopisy prinášajú denno-denne informácie o rozvodoch a nových vzťahoch spevákov, hercov, politikov, biznismenov a prominentov. Napr. pred pár rokmi nemecký kancelár Gerhard Schrőder bol trikrát rozvedený, a už podvádzal aj štvrtú manželku. Jeho predchodca Willy Brandt bol trikrát ženatý. Švédsky premiér Göran Persson druhykrát ženatý, požiadal o rozvod. Podobne Silvio Berlusconi, taliansky premiér. Na Slovensku v rozvodovosti politikov nezaostávame za svetom. Stačí sa pozrieť do vlády, parlamentu, alebo prelistovať informácie o ľuďoch z oblasti šoubiznisu. [1]

Sociológovia, vychádzajúc zo štastistík, konštatujú, že dnes je jedno z troch uzatvorených manželstiev v priebehu piatich rokov rozvedené. Následkom toho vždy viac detí rastie v narušenej rodinne. Každý siedmy, ktorý dnes vstupuje do manželstva, zažil vo svojej rodine rozvod rodičov.

Akceptovateľnosť rozvodu

Pred sto rokmi bol rozvod raritou a toto slovo malo v spoločnosti a aj v Cirkvi celkom iný „zvuk“ ako dnes. Ľudia ho odsudzovali, považovali ho za porušenie morálnych, náboženských i spoločenských zákonov. Dnes je to ináč. Zvyšuje sa tolerancia verejnosti voči rozvodom. Celospoločensky je rozvod akceptovateľný. Hoci pri oltári stále zaznieva: „Sľubujem pred všemohúcim Bohom, že ti budem verným manželom, že ťa nikdy neopustím... že ťa budem milovať a ctiť po všetky dni svojho života...“ zdá sa, že mnohí to už neberú až tak vážne. „Manželstvá sa nekončia na cintoríne, ale oveľa častejšie v súdnej sieni.“ [2] Príčiny rozvodov treba hľadať v človeku a v spoločnosti. Mohli by sme ich rozdeliť na spoločenské, ekonomické a osobné.

Globlalizácia, pluralizmus a sekularizácia rozvíjajú svet doposiaľ nepoznaným smerom: pozitívne aj negatívne. Pozitívne napr. tak, že globalizácia umožňuje vytváranie manželstiev medzi ľuďmi rozličných národov a kultúr. Tým sa prekonáva nacionalizmus, fanatizmus a fundamentalizmus. Deti vyrastajúce v zmiešaných rodinách majú predpoklady pre toleranciu

[1] Porov. DOMČEK, M.: Milenky politikov a boháčov. In: Národná obroda zo 17.1. 2003, roč. XIV, č. 13.
[2] BOTHOVÁ, M: Až kým nás súd nerozdelí. In:
http://www.mia.sk/DE_TL/PaSV/DT_200008/25_08_04.htm

a rešpektovanie hodnôt druhého. Negatívne však pôsobí globalizácia tak, že spochybňuje nerozlučiteľnosť a jednotu manželstva. V ekonomickej rovine predkladá modely finančného blahobytu a nezávislosti. Snaha o dosiahnutie takéhoto modelu, napr. cestovaním za prácou môže spôsobiť odcudzenie, prípadne nadviazanie nového vzťahu.

Na pevnosť manželstva vplýva aj **vonkajší tlak na rodinu,** ktorý zvlášť postihuje ženy. Nemajú už v rodine len tradičnú rolu – vychovávať deti a zvládnuť domáce práce. Musia prispieť a často sa postarať o finančnú nezávislosť rodiny a v zamestnaní zastúpiť rovnoprávne miesto vedľa mužov. Tento tlak spoločnosti sa dotýka aj mužov, od ktorých sa požaduje, aby prevzali časť prác a povinností ženy v domácnosti, ak sa má partnerský a rodinný život v manželstve podariť. Ak muž a žena nie sú schopní tieto úlohy naplniť, je manželstvo ohrozené.
Spoločnosť kladie stále väčšie nároky na flexibilných, ničím neviazaných a mobilných ľudí, a to vytvára dojem nepotrebnosti stabilného modelu vzťahov, ktoré sú základom pre ľudský vývoj.

Manželstvo ako stabilnú ustanovizeň narúšajú aj **zmeny v hodnotovej** orientácii. Dnešnú spoločnosť možno označiť ako spoločnosť silného individualizmu a egoistických záujmov. Osobné a sebecké záujmy sa dávajú do popredia, a tým vzniká dojem, akoby manželstvo bránilo rozvoju individuálnych a osobných záujmov jednotlivca.
K nestabilite manželstva prispievajú aj vysoké **očakávania** od partnera. Na jednej strane sa očakáva, že manželský partner neobmedzene podporí snaženia a predstavy druhého a zároveň je neochota splniť požiadavky partnera.

Odmietanie inštitúcie manželstva je aj následkom **neochoty** mladých ľudí prijať bolesť a **obetu.** Ak sa Desatoro Božích prikázaní prestane považovať za „olovnicu“ pri stavbe života, potom sa nemožno diviť, že sa „rozkýve“ aj manželstvo a rodina.

Nech by sme sa akokoľvek pokúsili definovať príčiny rozpadu manželstiev, základným problémom je skutočnosť, že dvaja ľudia už nechcú byť spolu. Všetkými ostatnými nepriaznivými okolnosťami, pôsobiacimi na manželstvo zvonku, si len zdôvodňujú neochotu prekonávať starosti spoločne. Tie isté skutočnosti: peniaze, prežívanie voľného času, výchova detí, práca, sexualita, atď. môžu prispieť k rozvíjaniu rodiny, ak sa ľudia majú radi; alebo k rozvodu, ak sa prestanú mať radi. Koreň problému treba hľadať vo vzťahu dvoch ľudí.

Postoj cirkvi k rozvedeným

Apoštolská exhortácia Jána Pavla II. *Familiaris consortio* (1981) bráni nerozlučnosť manželstva a odmieta druhý manželský zväzok po rozvode, avšak neodvrhuje tých, ktorým sa manželstvo rozpadlo, ba ani tých, čo žijú v druhom, neplatnom zväzku. Naopak, Cirkev si dáva za povinnosť primerane sa o nich starať. [3]
Pápež túto starostlivosť sformuloval do ôsmich bodov. Hovorí, že

1. rozvedeným treba pomáhať
2. netreba ich vylučovať z Cirkvi (hoci sú vylúčení zo spovede a prijímania)
3. môžu počúvať Božie slovo
4. zúčastňovať sa na svätej omši
5. vytrvalo sa modliť
6. konať skutky lásky

[3] Porov. JÁN PAVOL II. : *Familiaris consortio.* Apoštolská exhortácia, 1981. Trnava : SSV, 1993, čl. 83, 84.

7. napomáhať spravodlivosť v miestnom cirkevnom spoločenstve
8. deti vychovávať po kresťansky. [4]

Katolíci po rozvode

Rozvody neobchádzajú ani kresťanov - katolíkov. Na Slovensku je šesť rímsko - katolíckych diecéz a dve grécko -katolícke. V jednej z nich, napr. na košickom arcibiskupskom úrade bolo v roku 2005 spolu 104 vyhlásení neplatnosti manželstva (zatiaľ čo v roku 1990 bolo 5 nulít). To znamená, že dianie v spoločnosti vplýva aj na činnosť Cirkvi. Na Slovensku ročne asi 1.000 prípadov rozvedených žiada aj príslušné diecézne súdy o vyhlásenie neplatnosti manželstva.
Zoči-voči rozvodom nachádzame v Cirkvi dve zmysluplné aktivity: a) prevenciu - teda úsilie o kvalitnú výchovu k rodičovstvu, predmanželskú prípravu i manželské formovanie; b) starostlivosť o tých, čo už, žiaľ, rozvodom prešli. Sem treba zaradiť aj cirkevno-právne vyhlásenie manželskej nulity.

Kánon 1095 CIC 1983

Tí, ktorí sú po rozvode, sa niekedy obracajú aj na cirkevnú vrchnosť s úmyslom vyhlásiť prvé manželstvo za neplatné a tak legalizovať nový zväzok. V takomto prípade diecézny súdny vikár posúdi oprávnenosť žiadosti, kompetenciu súdu a začne proces, ktorého cieľom je dopátrať sa pravdy o situácii a okolnostiach pri uzatváraní prvého manželstva.
Na prvý pohľad sa zdá, že civilný rozvod a cirkevné vyhlásenie neplatnosti manželstva je to isté, lebo výsledkom je človek slobodný od predchádzajúcej zmluvy, čiže sa mu umožní znovu oženiť alebo vydať. Ale pri hlbšom skúmaní sa dajú zistiť podstatné rozdiely týchto dvoch právnych aktov.
Namiesto slova rozvod sa používa v cirkevnej praxi „nulita“ čiže vyhlásenie manželstva za neplatné, t. z. že v určitých prípadoch ani nikdy nevzniklo platné sviatostné manželstvo, hoci sa vykonal obrad, hral organ, nevesta mala krásne biele šaty a do rána bola svadobná hostina.
Nulita znamená, že určité manželstvo bolo od začiatku defektné, chýbal mu správny súhlas, ktorý patrí medzi konštitutívne prvky manželstva.

Defekty, ktoré robia manželský súhlas neplatným

1.ex parte intellectus (zo strany rozumu) sú to:
absencia dostatočného užívania rozumu (kán. 1095, 1°);
ťažký defekt rozlišovacieho úsudku (kán. 1095, 2°);
neschopnosť vziať na seba podstatné záväzky manželstva z dôvodov psychickej povahy (kán. 1095, 3°);
nevedomosť (kán. 1096);
omyl (kán. 1097),
podvod (kán. 1098);

2.ex parte voluntatis (zo strany vôle) sú to:
simulácia (kán. 1101);
podmienka (kán. 1102);
strach (kán. 1103).[5]

[4] Porov. JÁN PAVOL II. : *Familiaris consortio,* čl. 84.
[5] Porov. CASTAŃO, J.: *Il sacramento del matrimonio.* Rím 1991, vol. II, s. 105.

V tejto úvahe sa sústredime iba na dve skutočnosti: ťažký defekt rozlišovacieho úsudku (kán. 1095, 2°) a neschopnosť vziať na seba podstatné záväzky manželstva z dôvodov psychickej povahy (kán. 1095, 3°), pretože oni sú najčastejším titulom pre vyhlásenie nulity.

Vada ťažkého defektu rozoznávacieho úsudku

Z nejakých príčin sa môže stať, že hoci človeku rozum funguje dobre, čiže veci poznáva tak, ako poznávať má, predsa dôjde k absencii alebo k vade v praktickom úsudku. To znamená, že napriek dobrému abstraktnému poznaniu veci i dobrému úsudku, človek sa v konkrétnej realite rozhodne zle, pretože zlyhala „facultas critica" a následne teda človek sa nerozhodol slobodne, čiže nezvolil si predmet slobodne. Kódex v kán. 1095, 2° nazýva túto skutočnosť "defektom rozoznávacieho úsudku" ("defectus discretionis iudicii").

"Discretio iudicii" (rozoznávací úsudok), po technickej stránke, je a) úsudok, čiže je to úkon rozumu; b) tento úsudok vznikne na základe dvoch skutočností: tou prvou je abstraktné poznanie veci a tou druhou je konkrétna situácia; rozum usudzuje tak, že obe skutočnosti medzi sebou konfrontuje a na základe tejto konfrontácie zvažuje dôvody za i proti a až potom dá úsudok. Takémuto úsudku sa hovorí tiež praktický úsudok ("iudicium practicum in rebus agendis"), resp. "discretio iudicii".[6]

Podstatné práva a povinnosti

Stupeň tohto "defektu", vzhľadom k osobám, ktoré ním trpia, musí byť „ťažký", čiže taký, ktorý sa výrazne odkloňuje od normality a vzhľadom k predmetu, musí byť „primeraný manželstvu" (porov. kán. 1095, 2°).

Vzniká otázka: kedy je stupeň spomínaného "defektu" primeraný manželstvu? Kódex v kán. 1095, 2° uvádza, že "defekt" treba merať s podstatnými právami a povinnosťami manželstva, ktoré si manželia majú navzájom dávať a prijímať. Ktoré sú teda tie podstatné práva a povinnosti manželstva?

Pompedda uvádza (odvolávajúc sa na Pápežskú komisiu pre revíziu CIC), že pod termínom podstatné práva a povinnosti manželov treba predovšetkým rozumieť „consortium totius vitae" (spoločenstvo celého života) a že podľa toho treba merať "discretio iudicii". Odvolávajúc sa na psychológiu, pýta sa, či medzi podstatné práva a povinnosti manželov treba zaradiť aj „morálne povinnosti a práva", čiže napr. vzájomnú manželskú lásku, vzájomnú dôveru, tolerantnosť voči chybám toho druhého, atď.? Totiž je isté, že bez takýchto morálnych povinnosti a práv sa manželský život môže stať pre manželov "peklom"[7]

Castaño uvádza príklady podstatných práv a povinností manželstva: 1. úkony, zamerané na cieľ manželstva (dobro manželov a splodenie a výchova detí); 2. podstatné vlastnosti manželstva (=jednota a nerozlučiteľnosť); 3. spoločenstvo života a lásky (GS 48).[8]

Teda snúbenci by mali mať správny rozlišovací úsudok o štyroch skutočnostiach: dve z nich sú podstatné (konštitutívne) prvky manželstva a dve sú podstatné vlastnosti. Podstatné prvky sú: spoločenstvo (vzťah, láska, domov) a deti (schopnosť prijať a vychovať). Podstatné vlastnosti sú: jednota (vernosť) a nerozlučiteľnosť.

---

[6] Porov. J. CASTAŃO, *Il sacramento...*, vol. II, s. 114.
[7] POMPEDDA, M.: *Studi di diritto matrimoniale canonico.* Milano, 1993, s. 43-45.
[8] CASTAŃO, J.: *Il sacramento...*, vol. II, s. 130.

Napr. ad 1: nesprávny úsudok o manželskom spoločenstve majú tí, ktorí vo svojich postojoch prejavujú ľahostajnosť, povrchnosť, nízku inteligenciu a emocinálnu nestabilitu. Napr. automechanik si zvykol, že o jeho výplate rozhodoval kamarát z autoservisu. Keď sa oženil, nezmenil svoje finančné rozhodovanie. Neradil sa o výdavkoch s manželkou, ale s kamarátom. Ten povedal koľko korún pôjde na jedlo, na pivo, na šaty, na dopravu atď. Aj na dovolenku išiel s kamarátom a žena s dieťaťom ostala doma. Zjavne mal nesprávny úsudok o tom, čo to znamená založiť a vytvárať si domov a partnerské vzťahy. Preto takéto manželstvo bolo neplatne uzavreté.

Ad 2: prijať a vychovať deti. Snúbenica na základe prehovárania zo strany snúbenca išla na potrat. Potom, aj keď sa vzali, niekoľko rokov kalkulovali v otázkach prijatia dieťaťa. Keď sa po troch narodila dcérka, ich vzťahy už boli chladné a mladý otec vôbec sa o dcérku nezaujímal. Samozrejme, že sa rozviedli. Aj cirkevne bolo manželstvo vyhlásené za neplatné, lebo javilo jasné známky nesprávneho úsudku o prijatí a výchove detí.

Ad 3: jednota a vernosť. V deň svadby dopoludnia išla nevesta ku kaderníčke, ale stihla „navštíviť“ aj svojho bývalého priateľa. Popoludní inému mužovi zložila pred oltárom sľub – evidentne mala nesprávny úsudok o jednote a vernosti. Keď sa k tomu pridružili ďalšie okolnosti, manželstvo sa rozpadlo a neskôr bola vyhlásená aj nulita.

Ad 4. Keď snúbenica oznámila, že je tehotná, rozhodli sa, že sa zoberú na 5 rokov, t.z. kým dieťa trochu vyrastie. Pri cirkevnom procese skúmania platnosti manželstva zavážilo aj svedectvo priateľky, ktorá tieto postoje a nepísané dohody dosvedčila. Okrem takéhoto prípadu, najviac mladých ľudí trpí nedostatkom rozlišovacieho úsudku o nerozlučiteľnosti následkom vplyvu médií a spoločenskej akceptovaľnosti rozvodov. Považujú za celkom normálne: keď sa dvaja ľudia dohodnú, môžu sa rozviesť. Alebo: keď to nevyjde, je lepšie sa rozviesť. Čudujú sa, ako môže byť dnes niekto taký zaostalý, že žiada záväzok na celý život.

Osoby, ktoré trpia ťažkým defektom rozoznávacieho úsudku (discretio iudicii), sú neschopné dať platný manželský súhlas (porov. kán. 1095, 2°), čiže manželstvo takýchto osôb je neplatné z dôvodu neplatnosti manželského súhlasu.